मम पुस्तकम्

नाम - ______________________

पत्र-सङ्केतः - ______________________

____

चल-दूरवाणी-सङ्ख्या - ______________________

नवदेहली NEW DELHI
नवदेहली
NEW DELHI

वार्तालापाय

१. एतत् चित्रं कस्य रेलस्थानकस्य अस्ति ?

२. स्थगनपीठे (प्लेटफार्म) किं रेलयानम् अस्ति । ?

३. भवतः/भवत्याः गृहात् सर्वाधिकं समीपं किं रेलस्थानकम् अस्ति ? ४. भवतः ग्रामात् अथवा नगरात् ग्वालियर-पर्यन्तं कथं प्राप्तुं शक्नुमः ।

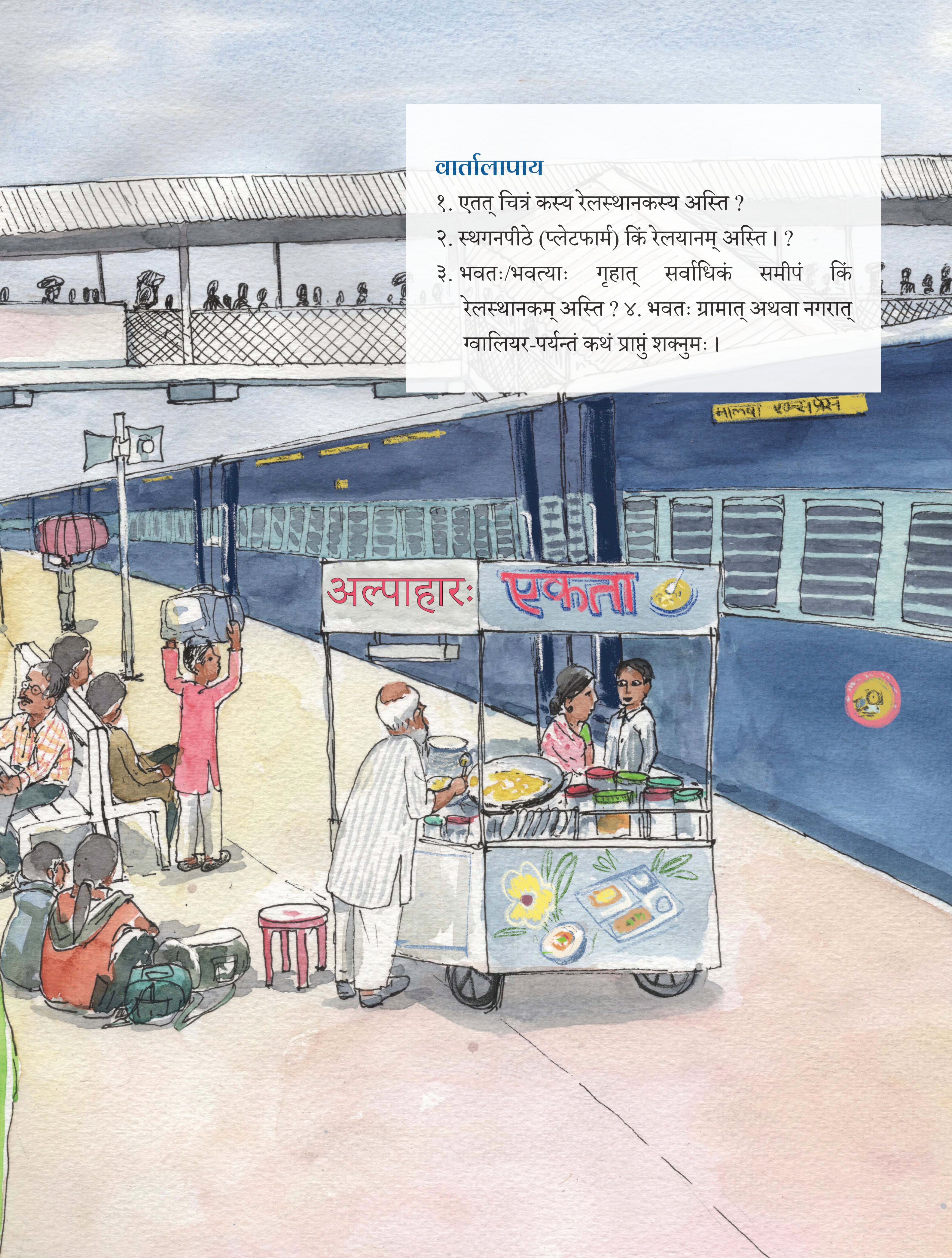

१० यात्रा

वयं ज्ञास्यामः

- समयमापनस्य उपयोगः कथं करणीयः (१२ एवं च २४ होरात्मिका घटिका)
- दिनदर्शिकायां, समय-सारिण्यां रेल-चिटिकायां च दत्तानां सूचनानाम् अवगमनम्।

अधः लिखितान् शब्दान् पठन्तु -

आसनम्	दृश्यम्	चालकः	शीटिका	मृन्मार्गः
प्रत्यागमनम्	रेलयानम्	मार्गः	प्रसाधनम्	यात्रा
राजमार्गः	वृषभशकटम्	भाटकम्	पाथेयम्	द्विचक्रिका
रेल-चिटिका	यात्री	प्रवासी	लोकयान-स्थानकम्	रेल-स्थानकम्
यात्रा-आरक्षणम्	त्रिचक्रिका	शयन-यानम्	रेलयान-प्रबन्धकः	कर्षण-यन्त्रम्
रेल-चिटिका	स्थगन-पीठम्	सञ्चालकः	भारवाहकः	तत्काल-आरक्षणम्

शिक्षकनिर्देशः — उपरि यात्रासम्बद्धाः केचन शब्दाः दत्ताः सन्ति, तान् शब्दान् आश्रित्य परस्परं चर्चां कुर्वन्तु। पुनः कस्याश्चित् स्वयात्रायाः, वृत्तान्तं श्रावयितुं शिक्षकः सहभागिनः प्रेरयेत्। यात्रा-आधारितस्य कस्यचित् नाटकस्य मञ्चनाय अपि प्रोत्साहनं कुर्यात्।

गान्धिनः आत्मकथायाः .....

“गिरमिट्-प्रथा” इत्यस्मिन् अध्याये गान्धि-महोदयः लिखति –

अहम् एकवारं रेलयाने जन-सम्मर्देन असहनीयां पीडाम् अनुभूतवान् । मया लाहौरमार्गेण कराचीनगरतः कलकत्तानगरं गन्तव्यम् आसीत् । लाहौरनगरे रेलयानस्य परिवर्तनम् अपेक्षितम् आसीत् । किन्तु तत्र जन-सम्मर्दस्य कारणात् महती अव्यवस्था आसीत् । यात्रिणः बलपूर्वकं रेलयानस्य अन्तः प्रविशन्ति स्म । यदि द्वारं पिहितम् अस्ति तर्हि यात्रिणः गवाक्षैः अन्तः गच्छन्ति स्म । कलकत्तानगरं गन्तुं तस्मिन् एव दिने अपेक्षितम् आसीत् । यदि इदं रेलयानं त्यक्तं स्यात् तर्हि मम कलकत्तानगरस्य प्राप्तिः असम्भवा आसीत् । रेलयानं प्रवेष्टुं मम आशा समाप्ता । कोऽपि मह्यम् अन्तः प्रवेष्टुं न दत्तवान् ।

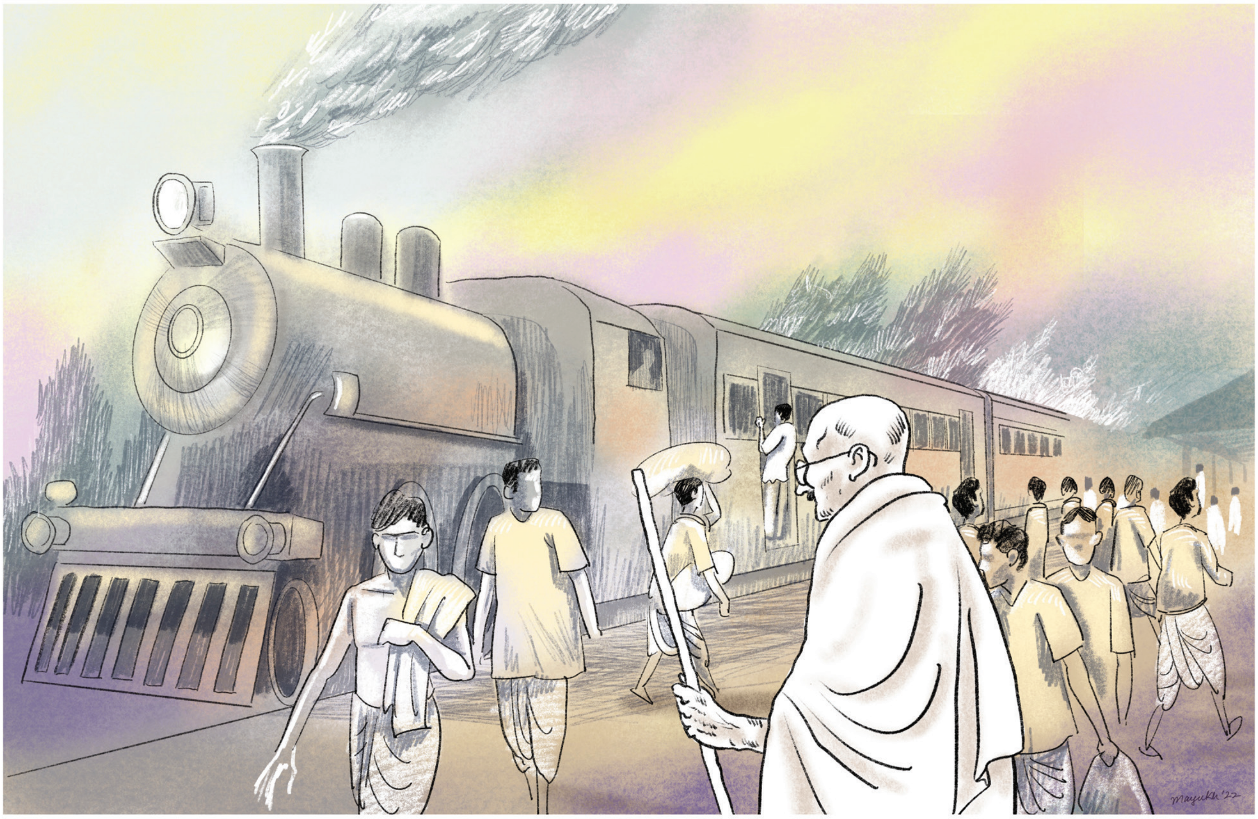

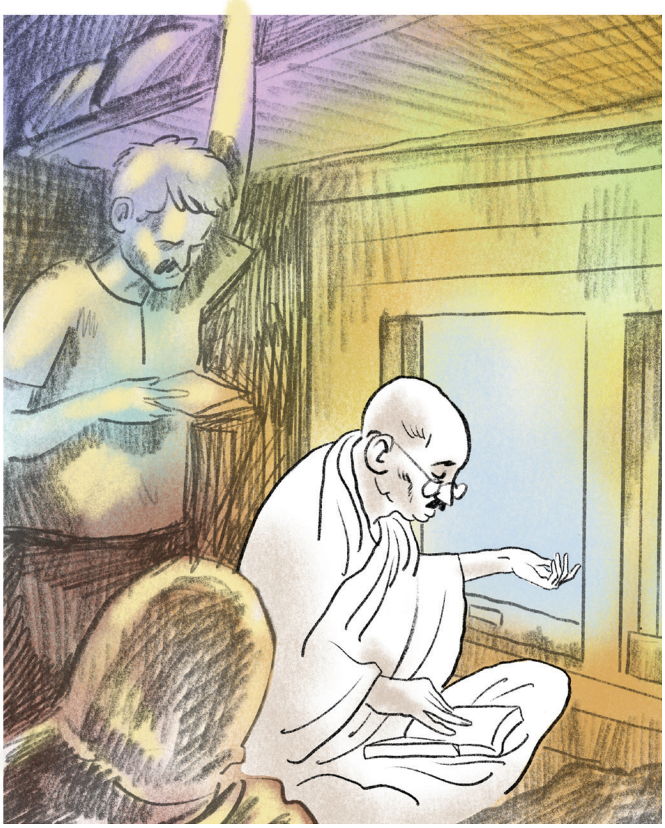

अन्ततः एकः श्रमिकः माम् उक्तवान् – "यदि भवान् मह्यं पादोनरूप्यकं ददाति तर्हि अहं भवन्तम् अन्तः प्रवेशयामि ।" अहम् उक्तवान् – "भवान् मां रेलयानस्य अन्तः प्रवेशयतु । अहं भवतः कृते पादोन-रूप्यकाणि ददामि ।" श्रमिकः तत्र उपविष्टान् यात्रिणः आर्त्तभावेन प्रार्थितवान् । किन्तु कोऽपि रेलयानस्य अन्तः मम प्रवेशाय सज्जः न आसीत् । रेलयानस्य प्रस्थानस्य समयः जातः । शकटस्य केचन यात्रिणः उक्तवन्तः - "रेलशकटस्य अन्तः प्रवेष्टुं स्थलं न अस्ति । परन्तु अन्तः प्रवेष्टुं कश्चित् प्रयासं करोतु । तथापि भवान् उपवेष्टुं न शक्नोति ।" श्रमिकः मां पृष्टवान् – "किं भोः?" अहम् उक्तवान् -"आम्!" सः माम् गवाक्षात् अन्तः प्रवेशितवान् । अहम् अन्तः प्रविष्टवान् । सः श्रमिकः पादोनरूप्यकाणि च अर्जितवान् ।

एषा रात्रिः मम कृते बहु-कष्टदायिनी आसीत् । अन्ये यात्रिणः कथञ्चिद् उपविष्टवन्तः । अहं होराद्वयं यावत् उपरिस्थितस्य आसनस्य लौह-शृङ्खलां गृहीत्वा स्थितवान् । मध्ये मध्ये केचन यात्रिणः मां तर्जयन्ति स्म - "अरे भोः ! किमर्थं न उपविशति ?" अहं बहुधा उक्तवान् यत् कुत्रापि स्थलं न अस्ति । किन्तु अहं तिष्ठन् अस्मि इति ते सोढुं न शक्नुवन्ति स्म । ते वारंवारं मां पीडयन्ति स्म । यावत् ते मां पीडितवन्तः तावत् अहं शान्त्या उत्तरं दत्तवान् । तेन ते शान्ताः अभवन् । ते मम नाम स्थानं च पृष्टवन्तः । यदा अहं मम नाम उक्तवान्, तदा ते लज्जिताः जाताः । ते यात्रिणः क्षमायाचनां कृतवन्तः । स्वपार्श्वे उपवेशनार्थं स्थानम् अपि दत्तवन्तः । 'धैर्यस्य

मधुरं फलम्’ इति उक्तिम् अहं स्मृतवान्। अहं बहु-श्रान्तः आसम्। मम शिरोवेदना जायमाना आसीत्। यदा मम कृते आसनस्य अत्यधिका आवश्यकता आसीत् तदा ईश्वरः तस्य प्रबन्धनं कृतवान्।

पठन्तु वार्तालापं च कुर्वन्तु –

प्रश्नः१. गान्धि-महोदयः रेल-यात्रायै रेल-स्थानकं प्राप्तवान्। सः रेल-स्थानकं यावत् यात्रां कथं कृतवान्?

प्रश्नः२. गान्धि-महोदयस्य युगे गमनागमनाय रेलयानम्, मोटर-यानम्, अश्वशकटम्, वृषभशकटम्, द्विचक्रिका इत्यादीनाम् अधिकः प्रयोगः दृश्यते स्म। भवान्/भवती आधुनिके युगे यात्रायै कानि नूतनानि साधनानि पश्यति?

प्रश्नः३. कस्याम् अपि यात्रायां पुरुषाणां सङ्ख्या अधिका वर्तते। स्त्रियः तु अल्पाः एव दृश्यन्ते। केन कारणेन?

प्रश्नः४. यथा गान्धि-महोदयः स्वयात्रां स्मृतवान्, किं भवन्तः काम् अपि स्वीयां यात्रां स्मरन्ति? तस्याः सन्दर्भे वदन्तु।

प्रश्नः५. अनेकेषु ग्रामेषु अद्यापि गमनागमनाय न्यूनं सौविध्यं वर्तते। तत्रत्यानां स्थानानां जनानां कृते कीदृश्यः समस्याः जायन्ते? भवन्तः स्वक्षेत्रस्य अनुभवम् आधृत्य वदन्तु।

भारतीय-राष्ट्रिय-कांग्रेसदलस्य आमन्त्रणे गान्धि-वर्यः १९१७ तमे वर्षे लाहौरनगरात् कलकत्तानगरपर्यन्तं यात्रां कृतवान्। सः तदापर्यन्तं 'महात्मा' इति उपाधिना विभूषितः न आसीत्। किन्तु मार्गे चलनसमये यदा जनाः तं पश्यन्ति स्म, तदा तस्य नाम्नः उद्घोषणं भवति स्म।

यात्रा

अहं भगिनी-गृहम् आगतवान् । द्वित्राणि दिनानि अत्र भविष्यामि । अनन्तरं गृहं प्रति गमिष्यामि । भगिनी अपि यदा कदा आगच्छति किन्तु तस्याः आगमनं निरन्तरं न भवति । आवाम् एकस्मात् गृहात् एव यात्राम् आरब्धवन्तौ । भगिनी मम अपेक्षया त्रिभिः वर्षैः ज्येष्ठा अस्ति । सा मयि बहु स्निह्यति । सा यत् किमपि खादति स्म मह्यम् अपि किञ्चित् ददाति स्म । अहम् अपि यदा कदा तस्यै स्ववस्तूनि ददामि स्म । किन्तु मम वस्त्राणि तस्याः कृते लघूनि भवन्ति स्म । भगिन्याः वस्त्राणि मम कृते दीर्घाणि भवन्ति स्म । एकस्मिन् अवसरे अहं तस्याः निचोलं धृतवान् । मां दृष्ट्वा सा अत्यन्तं हसितवती । तस्याः हसनस्य कारणम् अहं न अवगतवान् किन्तु तस्याः हसनेन अहम् अपि हसितवान् ।

अद्य प्रातः आरभ्य अहं तस्याः एव गृहे अस्मि । प्रातः आरभ्य सा हसन्ती अस्ति । तस्याः बालानां पत्युः च सर्वाणि कार्याणि तां विना न भवन्ति । अहं तया सह एकान्ते एव मेलितुम् इच्छामि । किन्तु सा सर्वदा बालकैः आवृता भवति। अस्माकं प्राङ्गणे सा बीजपूरकस्य वृक्षं रोपितवती । अस्मिन् ऋतौ सः वृक्षः प्रथमवारं फलितः । तत् फलम् अहं तस्याः कृते आनीतवान् । किन्तु बालकानां समक्षं दास्यामि तर्हि ते हसेयुः । अथवा भगिनी स्वयं न खादित्वा बालेभ्यः दास्यति अथवा बालाः तस्याः हस्तात् स्वीकुर्युः । अद्य रात्रौ अहं लोकयानेन प्रति गच्छामि ।

लोकयाने सर्वे निद्रां कृतवन्तः । किन्तु चालकः जागरितः अस्ति, तेन सह अहम् अपि जागरितः अस्मि । मार्गे अनेके आपणाः सन्ति । शीतकालस्य रात्रिः आसीत् । केवलम् एकस्य आपणस्य समीपे अग्निः प्रज्वलति । अन्यत् सर्वं रिक्तम् अस्ति । द्वौ कुक्कुरौ तत्र सुप्तौ स्तः । यदा कदा अल्पः प्रकाशः दृश्यते । क्षेत्रे किञ्चित् दूरम् एकः गोलदीपः प्रकाशमानः अस्ति । अन्यत्र सर्वत्र अन्धकारः अस्ति। लोकयानस्य दीपस्य प्रकाशेन मार्गः अल्पः एव दृश्यते।

इयं कीदृशी यात्रा अस्ति । कोऽपि न जानाति वयं कुत्र गच्छामः । सर्वे चालके विश्वसन्ति । लोकयानात् बहिः अपि जनाः सुप्ताः सन्ति । प्रातःकाले अहं गृहं प्राप्स्यामि।

मम प्रतीक्षायां माता प्राङ्गणे उपविशति । भगिनी मात्रे पूगकर्तरीं दत्तवती । अहं तां स्यूतस्य उपरि स्थिते कोषे स्थापितवान् । झटिति एव तां पूगकर्तरीं मात्रे दत्तवान् । माता बहु सन्तुष्टा । अहं स्यूतात् बीजपूरकं बहिः निष्कासितवान् । अधुना अहं तां शाखाम् अन्विष्यामि यस्याः तत् फलं त्रोटितवान् ।

— सुशील शुक्ल

पठन्तु वार्तालापं च कुर्वन्तु –

प्रश्नः १. लेखकः स्वभगिन्यै बीजपूरकं किमर्थं न दत्तवान् ?

प्रश्नः २. 'यात्रा' इति पाठस्य विषये स्व-अनुभवान् लिखन्तु ?

प्रश्नः ३. यात्राकाले लेखकः लोकयानात् बहिः किं किं दृष्ट्वान् ?

प्रश्नः ४. कदाचित् अल्पवयस्काः बालाः अपि स्वभगिन्याः वस्त्राणि धरन्ति इत्यस्मिन् विषये भवतां विचारान् लिखन्तु ?

प्रश्नः ५. अस्मिन् पाठे के के अंशाः भ्रातृभगिन्योः मध्ये स्नेहभावं प्रदर्शयन्ति ?

प्रश्नः ६. भवन्तः/भवत्यः कैः कारणैः यात्रां कृतवन्तः/कृतवत्यः ?

पठन्तु योजयन्तु च –

खण्डः - क	**खण्डः- ख**
क. अगच्छन् वैनतेयोऽपि	ङ. धर्मसाधनम् ।
ख. उदारचरितानां तु	घ. न करोति शब्दम् ।
ग. कर्मण्येवाधिकारस्ते	छ. बहुली भवन्ति ।
घ. सम्पूर्णः कुम्भो	ञ. क्रमशः पूर्यते घटः ।
ङ. शरीरमाद्यं खलु	ग. मा फलेषु कदाचन ।
च. महाजनो येन गतः	क. पदमेकं न गच्छति ।
छ. छिद्रेषु अनर्थाः	झ. यस्य तृष्णा विशाला
ज. सत्संगतिः कथय	ख. वसुधैव कुटुम्बकम् ।
झ. सः तु दरिद्रः	च. सः पन्था ।
ञ. जलबिन्दुनिपातेन	ज. किं न करोति पुंसाम् ।

प्रश्नः ३. भवतः/भवत्याः ग्रामे नगरे वा यात्रायाः कानि कानि साधनानि सन्ति ? अधोलिखितेषु साधनेषु गमनागमनाय भवान् / भवती केषां साधनानाम् उपयोगं करोति ? उपयुज्यमाने वस्तुनि (✓) इति चिह्नं योजयतु ।

क)	लोकयानम् (बसयानम्)		ङ)	बाईक / स्कूटर	
ख)	रेलयानम्		च)	विद्युत्-त्रिचक्रिकायानम् (ई-रिक्शा)	
ग)	मेट्रोयानम्		छ)	कारयानम् (टैक्सी)	
घ)	जीपयानम्		ज)	भारवाहकयानम् (ट्रक)	

प्रश्नः ४. भवान्/भवती स्वकीयायाः कस्याश्चित् स्मरणीय-यात्रायाः विशिष्ट-अनुभवान् अत्र लिखतु ।

____

____

____

____

____

____

____

____

प्रश्नः ५. कस्यै यात्रायै कीदृशी सज्जता करणीया ? स्वविचारान् अत्र लिखन्तु ।

चतुर्विंशति-होरात्मिका घटिका

एकस्मिन् दिने चतुर्विंशतिः होराः भवन्ति। सामान्यतया वयं समयं द्रष्टुं १२ होरात्मिकायाः घटिकायाः प्रयोगं कुर्मः। अस्याः होरायाः सूचिका सम्पूर्णे दिवसे घटिकायाः चक्रद्वयं पूरयति। रात्रेः द्वादशवादनतः मध्याह्नस्य द्वादशवादन-पर्यन्तं समयः AM (प्रातः पूर्वाह्णः वा) एवं लेखनीयः। मध्याह्नस्य द्वादशवादनतः रात्रेः द्वादशवादनपर्यन्तं समयः PM (सायम् अपराह्णः वा) इति कथ्यते। चतुर्विंशति- होरात्मिकायां घटिकायां समयस्य दर्शनस्य विशिष्टः विधिः अस्ति। यथा - प्रातः ५ वादनस्य कृते ५:०० इति तथा च सायं इत्यस्य कृते १७:०० इति लिख्यते। एतादृशीनां घटिकानां प्रयोगः रेलयान-स्थानकेषु वायुयान-स्थानकेषु च भवति।

समय-सारिणी

पीयूषः महाबोधि-एक्सप्रेस इत्यत्र उपविश्य देहलीतः प्रयागराजरेलयान-स्थानकपर्यन्तं यात्रां करिष्यति। अस्य रेलयानस्य समय-सारिणीं समयं चतुर्विंशति-होरात्मिकायाः घटिकायाः अनुसारेण प्रदर्शयति।

१२३९८ महाबोधि एक्सप्रेस समय-सारिणी

क्र. सं.	रेल-स्थानस्य नाम	प्राप्ति-समयः	प्रस्थानसमयः	दूरता (किलोमीटरपरिमिते)
१.	नवदेहली	————	१२:१०	————
२.	अलीगढ-यानम्	१३:५१	१३:५३	१३१
३.	कानपुर-सेन्ट्रलयानम्	१७:३०	१७:४०	४४०
४.	प्रयागराज-जंक्शनयानम्	२०:१०	२०:१५	६३५

अधुना महाबोधि-एक्सप्रेस इति रेलयानस्य समय-सारिणीं दृष्ट्वा वदन्तु –

१. पीयूषः कदा प्रयागराजं प्राप्स्यति ? द्वादश-होरात्मिकायां घटिकायां तावति काले कः समयः भविष्यति ?

२. नवदेहलीतः प्रयागराज-रेलयान-स्थानकं प्राप्तुं कः समयः भविष्यति ?

३. नवदेहलीतः प्रयागराज-रेलयान-स्थानकं कियत् किलोमीटर-परिमितं दूरं वर्तते

४. अलीगढ-रेलयान-स्थानकात् प्रयागराजः कियत् दूरं वर्तते ?

शिक्षक-निर्देशः — शिक्षकः चतुर्विंशति-होरात्मिकायां घटिकायाम् अथवा द्वादश-होरात्मिकायां घटिकायां समयं द्रष्टुं सहभागिनः प्रेरयेत् । चतुर्विंशति-होरात्मिकायां घटिकायां समयं दृष्ट्वा द्वादश-होरात्मिकायां परिवर्तनं कथं करणीयम् इति पाठयेत् । रेलयानसारणीम् आश्रित्य सहभागिनः कृते अभ्यासाय अवसरं कल्पयेत् ।

रेलचिटिका

अत्र पीयूषस्य रेल-चिटिका उदाहरणरूपेण प्रदत्ता अस्ति –

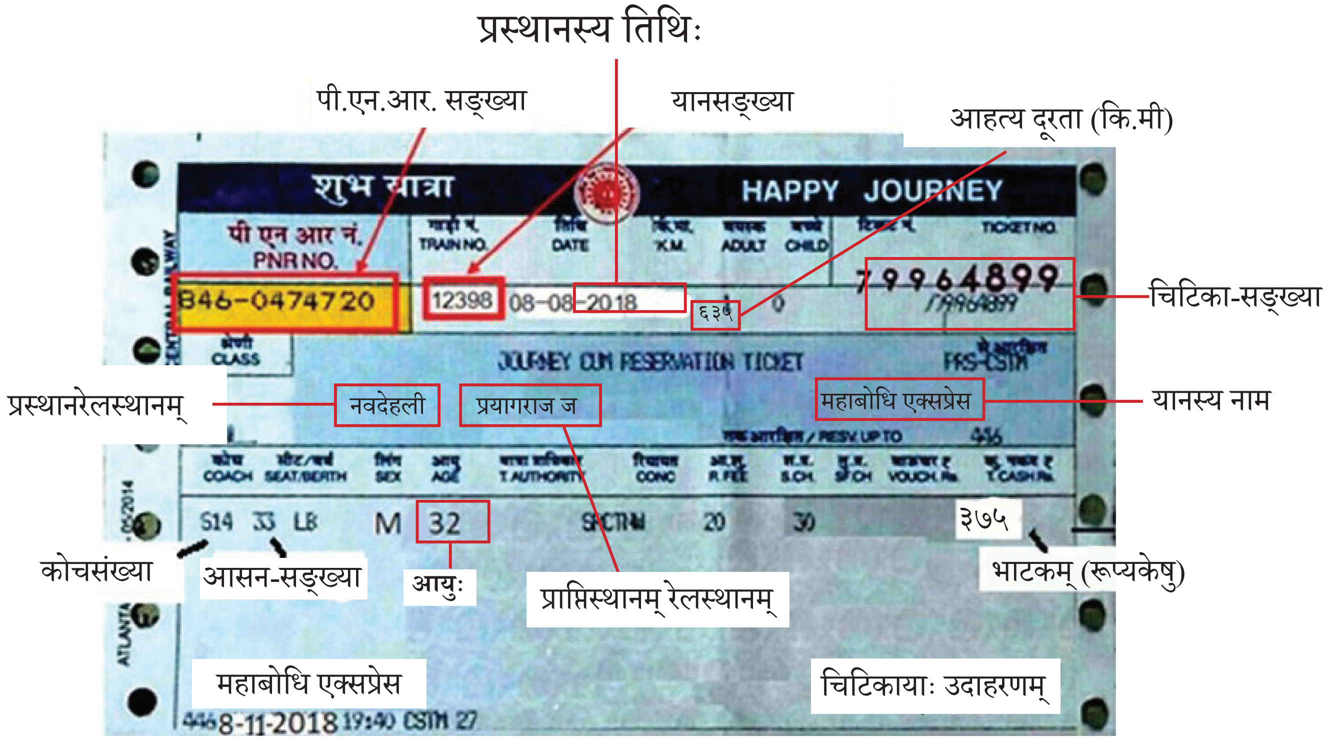

१. पीयूषस्य रेलयानस्य नाम किम् अस्ति ?

२. पीयूषस्य रेलयानस्य सङ्ख्या का अस्ति ?

३. रेलयानस्य शकटस्य (रेलयानकोच) सङ्ख्या का अस्ति ?

४. पीयूषस्य आसनस्य सङ्ख्या का ?

५. पीयूषस्य आयुः कियत् अस्ति ?

६. नव-देहलीतः प्रयागराज-पर्यन्तं रेलचिटिकायाः शुल्कं किम् अस्ति ?

७. यदि सः चिटिकां क्रेतुं पञ्चशतं रूप्यकाणि यच्छति तर्हि सः पुनः कति रूप्यकाणि प्राप्स्यति ?

दत्त्वा चिटिकायाः क्रयणे कियत् अवशिष्टम्

____

दत्त्वा चिटिकायाः क्रयणे कियत् अवशिष्टम्

____

■ रेलयानस्य चिटिकायां प्रदत्ताः सूचनाः पठित्वा वदन्तु लिखन्तु च -

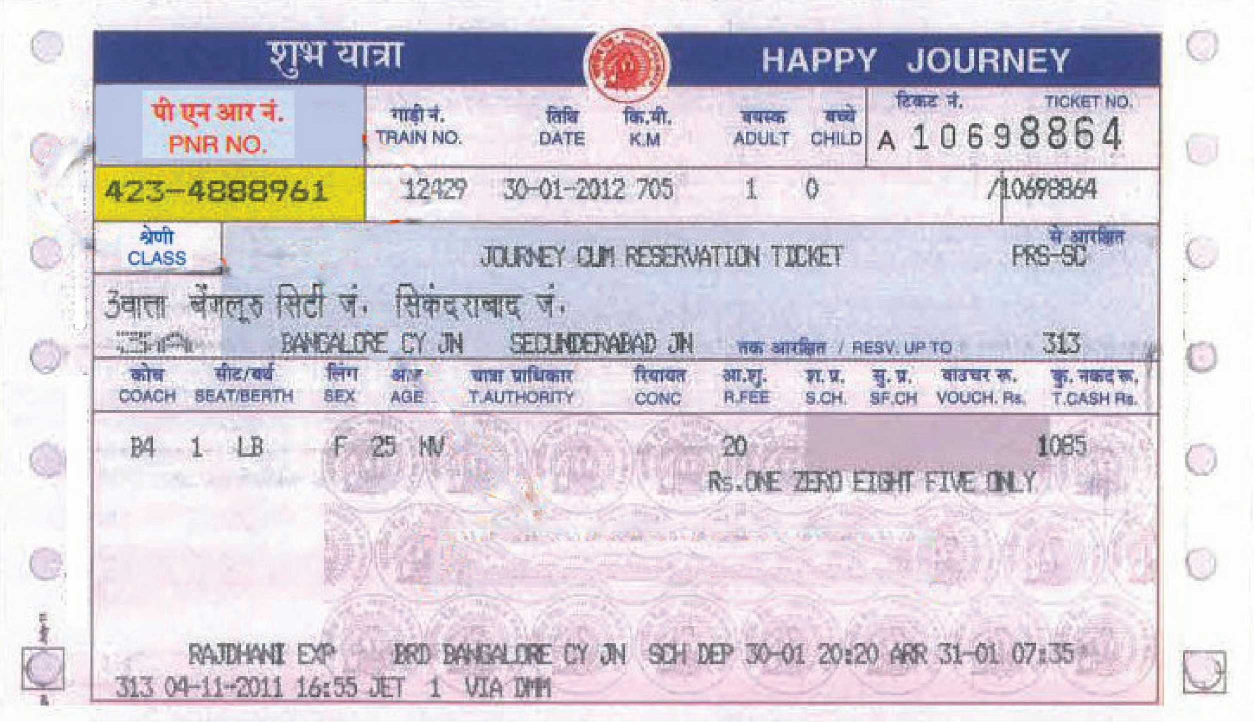

- कुत्र पर्यन्तं यात्रा भविष्यति ? __________
- यात्रायाः तिथिः का अस्ति ? __________
- यात्रायां कियान् व्ययः भवति ? __________
- चत्वारः यात्रिणः भवन्ति तर्हि यात्रा-व्ययः कियान् भविष्यति ?

  ____
- यात्रापत्रस्य यात्रिकनाम-सञ्चयसङ्ख्या (PNR Numbers) का अस्ति ?

  ____

दिनदर्शिका

२०२४

जनवरीमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
	१	२	३	४	५	६
७	८	९	१०	११	१२	१३
१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०
२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७
२८	२९	३०	३१			

फरवरीमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
				१	२	३
४	५	६	७	८	९	१०
११	१२	१३	१४	१५	१६	१७
१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४
२५	२६	२७	२८	२९		

मार्चमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
					१	२
३	४	५	६	७	८	९
१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३
२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०
३१						

अप्रैलमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
	१	२	३	४	५	६
७	८	९	१०	११	१२	१३
१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०
२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७
२८	२९	३०				

मईमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
			१	२	३	४
५	६	७	८	९	१०	११
१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८
१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५
२६	२७	२८	२९	३०	३१	

जूनमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
						१
२	३	४	५	६	७	८
९	१०	११	१२	१३	१४	१५
१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२
२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९
३०						

जुलाई-मासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
	१	२	३	४	५	६
७	८	९	१०	११	१२	१३
१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०
२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७
२८	२९	३०	३१			

अगस्तमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
				१	२	३
४	५	६	७	८	९	१०
११	१२	१३	१४	१५	१६	१७
१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४
२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१

सितम्बरमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
१	२	३	४	५	६	७
८	९	१०	११	१२	१३	१४
१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१
२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८
२९	३०					

अक्टूबरमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
		१	२	३	४	५
६	७	८	९	१०	११	१२
१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९
२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६
२७	२८	२९	३०	३१		

नवम्बरमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
					१	२
३	४	५	६	७	८	९
१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३
२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०

दिसम्बरमासः

रवि.	सोम.	मंगल.	बुध.	गुरु.	शुक्र.	शनि.
१	२	३	४	५	६	७
८	९	१०	११	१२	१३	१४
१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१
२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८
२९	३०	३१				

एकस्मिन् वर्षे १२ मासाः भवन्ति । केचन मासाः ३० दिनात्मकाः भवन्ति, केचन ३१ दिनात्मकाः भवन्ति । फरवरीमासः २८ अथवा २९ दिनात्मकः भवेत् । वर्षस्य प्रारम्भिकमासः जनवरीमासः एवं च अन्तिममासः दिसम्बरः अस्ति ।

यत् वर्षं चतुर्-संख्यया विभाजने सति ० अवशिष्टं भवेत्, तदा तस्य वर्षस्य फरवरीमासः २९ दिनात्मकः भवति । यथा – २०१६ एवं च २०२० इत्यत्र फरवरीमासः २९ दिनात्मकः आसीत् । २०२४ एवं च २०२८ इत्यत्र फरवरीमासः २९ दिनात्मकः भविष्यति ।

एकस्मिन् वर्षे ३६५ दिनानि भवन्ति । यस्मिन् वर्षे फरवरीमासः २९ दिनात्मकः भवति । तस्मिन् वर्षे ३६६ दिनानि भवन्ति ।

वयं सर्वे जानीमः यत् सप्ताहे ७ दिनानि भवन्ति । दिनदर्शिकायां प्रथमः रविवासरः एवं च अन्तिमः शनिवासरः अस्ति । दिनदर्शिकायां प्रत्येकं मासस्य गणना भवति । यथा – मासे कति सप्ताहाः भवन्ति ? कस्मिन् दिने कः दिनाङ्कः भविष्यति ? इत्यादयः

अधः प्रदत्तां जनवरीमासस्य दिनदर्शिकां पूरयन्तु -

रविवासरः	सोमवासरः	मंगलवासरः	बुधवासरः	गुरुवासरः	शुक्रवासरः	शनिवासरः
	१	२	३			६
			१०			
	१५					२०
२१				२५		
			३१			

दिनदर्शिकां दृष्ट्वा वदन्तु -

- अस्मिन् मासे कति रविवासराः भविष्यन्ति ? ____________
- १९ दिनाङ्के कः वासरः भविष्यति ? ____________
- मासस्य चतुर्थे शनिवासरे कः दिनाङ्कः भविष्यति ? ____________
- किं १९ दिनाङ्के सोमवासरः भविष्यति ? ____________
- यदि पीयूषः ६ दिनाङ्के यात्रां प्रारभ्य १५ दिनाङ्के यात्रां समापयति तर्हि तेन कतीनां दिनानां यात्रा कृता ? ____________
- भवान्/भवती कथं ज्ञातवान्/ज्ञातवती ? ____________
- एषः मासः कस्मिन् दिनाङ्के समाप्यते ? ____________
- राधा शुक्रवासरस्य अवकाशं प्राप्नोति किं राधा अस्मिन् मासे ५ दिनानाम् अवकाशं प्राप्स्यति ? ____________

शिक्षकनिर्देशः — दिनदर्शिकायाः साहाय्येन द्वयोः दिनाङ्कयोः अथवा त्रयाणां दिनाङ्कानां मध्ये कति दिनानि भवन्ति इति। शिक्षकः सहभागिनः गणयितुं प्रेरयेत्।

वर्णमाला

स्वरवर्णाः

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ

ए ऐ ओ औ

अं अनुस्वारः अः विसर्गः

व्यञ्जनवर्णाः

क	ख	ग	घ	ङ	स्पर्श-वर्णाः
च	छ	ज	झ	ञ	
ट	ठ	ड	ढ	ण	
त	थ	द	ध	न	
प	फ	ब	भ	म	
य	व	र	ल		→ अन्तःस्थ-वर्णाः
श	ष	स	ह		→ ऊष्म-वर्णाः

संयुक्तवर्णाः

क्ष त्र ज्ञ श्र द्य